

Зоран Б. Јевтовић^[1]

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Ниш (Србија)

УДК 316.774:327.8(497.1)"199"
323.23:654.19(497.1)"199"
316.774:341.31(497.1)"1999"
Оригинални научни рад
Примљен: 12.11.2021.
Прихваћен: 08.12.2021.
doi: 10.5937/napredak2-34896

Значај антисрпске пропаганде и хибридног ратовања у процесу разбијања Југославије

Сажетак: У средишту рада је синтетизована слика пропагандно усклађеног и тоталитарног медијског инжењеринга водећих западних држава током деведесетих година прошлог века, којим се сложена југословенска стварност сводила на спиноване пропагандне слике о кривици само једне стране. Негативна перцепција о Србима постигнута је уоквиравањем пропагандних наратива, креираних снажном кампањом добро организованих и утицајних глобалних медија. Снажном стигматизацијом и демонизацијом у политичкој пракси они су жигосани као одговорни за све конфликте и ратове. Комбинујући различите методе и технике психолошко-пропагандних и оружаних активности оперативног или тактичког нивоа, западни стратеги су значајан део ангажовања посветили гушењу алтернативних извора информација. То је укључивало и њихово физичко уништење, што је први пут у светској пракси реализовано НАТО бомбардовањем зграде Радио телевизије Србије и преко 300 релеја и репетитора. Југославија је постепено цепана по републичким шавовима, у складу с интересима промењене геополитичке архитектуре, док Срби нису довољно брзо разумели процес у којем се, уместо истине, преко глобалних медија распростиру манипулативне представе о „новој стварности“.

Кључне речи: медији, пропаганда, хибридно ратовање, НАТО агресија, нова стварност, Југославија, Србија

Светска безбедносна архитектура након рушења Берлинског зида и разбијања моћне совјетске империје суштински је промењена, али је мало југословенских политичара разумело дубину дешавања. Крах социјализма, уз ланчано урушавање власти у државама Источне Европе, допринео је и промени гледишта о неопходности

постојања југословенске државе, која је због геостратешког положаја и специфичне политике несврстаности и блоковске војне неутралности многим била трн у оку. Већ тада су постојали планови за њено уништење, о чему сведоче директива NSDD бр. 54 Савета за националну безбедност САД (NSDD 54. – US Policy Towards

[1] zoran.jevtovic@filfak.ni.ac.rs

Easter Europe, 1982.),^[2] као и директива NSDD бр. 133 (NSDD 133. – US Policy Towards Yugoslavia), којима су још 1984. усаглашени планови разбијања комунистичке заједнице, односно њене брзе реинтеграције у неолиберално корпоративно окружење.^[3] Процес који ће уследити никако није био случајан: овај простор је размеђе Истока и Запада, хришћанског и муслиманског света, ту су кључне саобраћајне комуникације речним, железничким и друмским путевима, а преклапају се и интересне сфере свих значајнијих светских сила. Централна обавештајна агенција САД (CIA) 18. октобра 1990. године сачинила је нову анализу у којој је најавила да се Југославија неће распасти без етничких конфликта! Национално дубоко разједињено југословенско руководство није учавало како постаје препрека на путу НАТО опкољавања Русије, али ни да је идеолошки ток историје значајно промењен! (Fukuјама, 2002, str. 56).^[4]

Дробљењу југословенске заједнице претходила је медијска сатанизација српског народа која је почела са извештавањем светских медија о низу инцидентних догађаја у српској покрајини Косово и Метохија. Западни креатори балканског хаоса добро су познавали Ван Дајкова (Van Dijk) проучавања медијског

дискурса и запажање да „уколико има приступ и контролише медијски садржај и проток симбола, привилегована елита може да обезбеди легитимитет својим гледиштима, да придобије сагласност и да наметне своју верзију истине у јавном комуницирању“ (Van Dijk, 1993, str. 242–243).

Почетак кампање „о етничком угњетавању Албанаца“ везује се за 20. фебруар 1989, када су бројне светске редакције објавиле извештаје о штрајку глађу рудара Старог трга, који је био део Рударско-металуршког комбината Трепча. Водећи телевизијски канали су емитовали идентичне слике лекара у чистим, белим мантилима који „придржавају изгладнеле рударе да се не би срушили од исцрпљености“ или им „држе повезе преко очију да не би ослепели“ после вишедневног боравка под земљом, прећуткујући да је разлог њиховог незадовољства политичког карактера. У први план истакнута је парола: „Трепча ради – Београд се гради“, која је требало да сугерише оправданост економског бунта штрајкача, док се у пракси одвијао протест против смене актуелног комунистичког руководства и најављених измена Устава којима би аутономне покрајине изгубиле део републичких овлашћења којима су у пракси представљале државу унутар државе. Након

[2] <http://www.fas.org/irp/offdosc/nsdd/nsdd-054.htm> (приступљено 18. 10. 2021. године)

[3] <http://www.fas.org/irp/offdosc/nsdd/nsdd-133.htm> (приступљено 18. 10. 2021. године)

[4] Амерички друштвени аналитичар и политиколог Франсис Фукујама (Francis Fukuyama), члан Савета за спољне односе САД, пише о тријумфалном „крају историје“, који је настао почетком 90-их година, победом либералне демократије над недемократским тоталитарним режимима пораженим након завршетка хладног рата. „Фундаментални неуспех тоталитаризма био је његов неуспех да контролише мисао“, учавало је Фукујама, егзалтирано констатујући како ће сила остати *ultima ratio* у међусобним односима демократије и недемократије (више у: Fukuјама, 1997, str. 292).

тешких седмодневних преговора склопљен је споразум, али су светске медије преплавили снимци незадовољних албанских штрајкача. Холивудски режиран наратив о „обесправљеним рударима“ био је пропагандни окидач за демонизацију српске стране, али, уместо да се окрену међународном разобличавању лукаве манипулације, српски медији су акценат стављали на домаћу јавност, објашњавајући да је „немогуће да рудари на површину излазе са свеже обријаним лицима“ или тврдњама да им се „кроз алтернативни излаз кришом достављала храна и вода“. Политички инсцениран проблем постао је маркетиншки видљив, да би даљу интернационализацију кроз улогу „агенаса“ преузели савезници из Словеније и Хрватске који су појачавали интензитет и симболички подстицали видљивост у јавном простору.^[5] Стереотипизација Срба, генерализацијом читавог народа, и поједностављивање компликоване југословенске стварности почели су на планетарном нивоу, али свест о штетним последицама у домаћој јавности није била развијена.^[6] Истовремено, почело је морално и економско исцрпљивање једног народа, али најаве конфликта још није било, тако да је

југословенска заједница и даље функционисала, али више на формалном егзистенцијалном нивоу.

У пролеће наредне године пропагандни талас се појачава отварањем случајева „масовног тровања албанских ђака“, који стигматизује ширу српску заједницу. Користећи само албанске медије као изворе информација, новинари из америчких, енглеских, немачких и других утицајних медија извештавали су о хиљадама студената, средњошколаца, основаца, па чак и беба, „жртава српских безбедносних служби“ и „доктрине истребљења“ која се припрема албанском становништву.^[7] И док су се републичке власти дефанзивно браниле и покушавале да објасне да је реч о „инсценирању“ јер су заједно са њима и млади српски националисти који немају никакве здравствене последице, сецесионисти читавој кампањи дају академску подршку организујући научни скуп „Косово – испит лекарске савести“. У завршном документу се закључује како је „до сада непознатим и неидентифицираним плином отровано преко 3.000 албанских ученика“, којима су „српски лијечници ускраћивали помоћ“. Србија се континуирано у негативном контексту

[5] Подршка словеначких интелектуалаца у Цанкарјевом дому у Љубљани и „неовисних интелектуалаца“ у Загребу изазвала је огромно незадовољство грађана Србије који су масовно изашли на улице Београда, тражећи хапшење Азема Власија и тадашњег косовског руководства. Председништво СФРЈ је након свега увело ванредно стање на Косову и Метохији.

[6] О погубном утицају стереотипа међу првима је писао славни амерички колумниста Волтер Липман (Walter Lippman) признајући да људи свест о другима креирају посредством „слика које праве у својој глави“. Проблем на који се није обраћала пажња јесте чињеница да оне до њих често стижу „безнадежно искривљене и непотпуне“, јер им медији додају контекст, чиме се умањује капацитет јавности да спозна истину (в. у: Rossiter & Lare, 1963, str. 108).

[7] Нацистички министар Јозеф Гебелс давно је запазио: „Пропаганда треба да буде популарна, а не интелектуална“ (в. у: Goebbels, 1934, str. 28–52).

ставља на насловне стране европске штампе, па немачки *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (17. јула) тврди како се „плански отпушта велики број запослених Албанаца“, док бечки *Die Press* (10. децембра) окривљује српску државу како је велики број Албанаца оставила без посла, „не помињући ниједном речју да су сами дали отказе“ (Jevtović i Aracki, 2019, str. 180–181). Европске државе по невидљивом договору уједначавају јавни дискурс, непожељни ставови и мишљења се игноришу, манипулације повећавају, а све с намером да се сецесионистима у јавном простору обезбеди легитимитет. Као слика која се усађује у глобални аудиторјум пласирана је тврђња да је Србија кроз историју увек била на страни Русије, чиме је неосетно уграђен мит о њеној непокорности која као лош пример треба да се елиминише (Jevtović i Вајић, 2019, str. 107–128). У пропагандној кампањи ово је тренутак када договорене медијске теме непрекидно прожимају медијске садржаје на такав начин да аудиторјум не може да избегне сусрет с њима. Перс (Perse) наводи да тада публика нема могућности за учествовање у медијском процесу, а ефекти медија се постижу постепено и дугорочни су. „Медији конструишу стварност, коју, посредством понављаних медијских порука, кумулативно намећу публици“ (Perse, 2008, str. 42–43).

У пропагандну агенду лагано је усађена представа о комунистичком Левијатану (Србији, *йрим. ауш.*), који се сурово обрачунава с грађанима других етничких припадности, при чему се прећуткивало да је у поређењу с некадашњим југословенским републикама само она сачувала космополитски карактер (Jevtović,

2007, str. 63–92). Применом технике *трансфера значења* српско руководство је изједначено са бастионом комунизма, док је с растом југословенске кризе број текстова с ових простора почео знатно да се увећава. Словеначки, хрватски, бошњачки и албански сецесионисти одмах су се одрекли југословенства, именујући Србију и њено руководство противницима демократизације. У средишту су истакнуте оптужбе за „великосрпски хегемонизам“ и мит о стварању велике Србије као узроцима свих политичких размимоилажења, а медијима је дат задатак да се таква слика угради у свест јавног мњења. Тензије међусобног неповерења и оптуживања свакодневно су расле, кулминирајући сецесијом Словеније и Хрватске, док је јужној српској покрајини припремљена улога тројанског коња у даљем комадању некада снажне државе.

У историји ништа није спонтано, а у новијој апсолутно! Југословенски конфликт почео је на словеначком граничном прелазу Вич–Холмец, 28. јуна 1991, када су убијена три војника Југословенске народне армије, иако су у подигнутим рукама имали беле заставе. Са становишта Устава Југославије, али и Повеље Уједињених нација у питању је типичан пример оружане побуне у којој држава има право предузимања свих расположивих мера да би успоставила унутрашњу стабилност. И Женевска конвенција је грубо прекршена, јер је Југословенска народна армија имала наредбу да избегава сваку конфронтацију и да оружје користи у нужној самоодбрани! Међутим, снимак аустријске телевизије ORF који указује на злочин према младим регрутима ниједан глобални медиј није желео да преузме. Исто се догодило и са тек-

стом у *Slovenskim novicama*, које су сведочиле да војска није имала наредбу да пуца. Насупрот момцима у сивомаслинастим униформама било је око 36.000 обучених и организованих словеначких „територијалаца“, који су преко ноћи дошли на граничне линије и објавили територијалну независност. Током десетодневног конфликта словеначки пропагандисти су на конференције за штампу у просторије медија центра доводили до зуба наоружане војнике, сугеришући „драматичност ситуације“, тако да су страни новинари, недовољно упознати са стварним стањем на терену, застрашено остајали у хотелима или унутар зидова прес-центра. Отуда су „чињенице“ стизале само од словеначких функционера или селектованих новинара, при чему се још тада уочава саветодавна улога америчких стручњака за управљање кризама. Захваљујући таквом извештавању Европски парламент је 10. јула 1991. усвојио резолуцију, којом је као кривце означио ЈНА, док су сецесионисти награђени признањем државе. У пракси је дошло до замене улога кривца и жртве, што ће мејнстрим медији једногласним извештавањем подржати. У осудама су предњачили аустријски и немачки новинари, који су као релевантне изворе уважавали само изјаве словеначких и хрватских функционера, према којима је Србија „последња бољшевичка земља у Европи“ (*Die Furche*, 1. новембар 1990) или „фантомска држава“ (*Die Welt*, 30. I 1992), при чему се у позадини континуирано подгревао

мит о „Великој Србији“ као идеји обнављања „некадашњег српског царства“ (*Die Welt*, 26. септембар 1990), и тиме у стварности скретала пажња са чина оружане сецесије. Католичка црква је почетак нестајања југословенске федерације видела као шансу за ширење своје верске доктрине, па тако интернационални *Christian Science Monitor* појашњава како „римокатоличке републике желе лабаву федерацију, док доминантна (православна, *јрим. ауџ.*) Република Србија хоће чврсту марксистичку централизацију“.^[8] Као посебан аргумент истиче се да је Хрватска „једина западна република која је припадала Хабзбуршком царству и била вековима линија одбране хришћанске Европе“ због чега Запад мора помоћи „ослобођење од стаљинизма“. Једностраност у тумачењу ситуације циља да се светско мњење учврсти у ставу о српској одговорности, па *New York Times* (13. јула 1991) у уводнику објашњава да се од Стјепана Месића (тадашњег председника Председништва СФРЈ) очекује „да ослободи Косово, Војводину и Санџак од српске окупације“. Југословенску кризу распирују и други важни медији, па тако *The Times* (10. октобра 1991) заговара „превентивно распоређивање јединица за очување мира“ не само у Хрватској и БиХ него и „у Војводини и на Косову“.

Како се југословенска криза продубљивала, тако је и официјелни тон западних медија постајао све гласнији и унисонији, при чему се непристајање Србије да прихвати авнојевске

[8] Ватикански кардинал Содано је 26. новембра 1991. амбасадорима САД, Немачке, Велике Британије, Белгије, Аустрије и Француске уручио меморандум Свете столице, у којем се отворено тражило хитно признавање самосталности бивших југословенских република Словеније и Хрватске.

границе као мапе нових држава тумачило аргументацијом. „Суштина пропаганде је да намеру убеђивања учини невидљивом, па тако медији, ширећи мит о независности и заштити интереса грађана, скривају да у кризној ситуацији кредибилитет и оданост јавности стављају у службу политичких, војних или сличних циљева. Мржња према Југославији и Србима се скоро није ни прикривала, тако да се међунационални рат промовисао као једино решење“ (Jevtović, 2017, str. 63–92). Медијска агенда се техником трансфера симбола пребацује с персоналног на колективни ниво, па су захтеви типа „бомбардујте Милошевића“ прерасли у „бомбардујте Србе. У јавни говор се уводи низ етикета којима се Срби означавају као „нациообољшевици“, „византијци“, „мрачни православци“, „штитоноше комунизма“, „последњи стаљинисти“, „угњетачка нација“, „балкански кољачи“, „банде смрти“ и „сарајевске убице“ (Vuković, 2009). Лондонски *Тајмс* тврди да су „Срби пуштени с ланца“ (9. новембра 1992), поистовећујући једну нацију са крвожедним животињама, док притисак појачавају изјаве широј јавности познатих личности. „Србе треба бацити на колена“, узвикнуће Клаус Кинкел, немачки министар иностраних послова (27. маја 1992). Сумњиве и непроверене информације повремено се подгревају, како би утисак постао још јачи. Тако, *Wasgubgtib – Tunes* (14. априла 1992), говорећи о српској кривици, подсећа на тровање албанских ђака, саопштавајући да су „према неким информацијама, неки и присилно стерилисани“. Пажљивијем читаоцу је јасно да кредибилних извора у оваквим информацијама нема, али пропагандна кампања не подразумева објективност! Оптужбе

против једног народа никада у историји нису биле толико морбидне, али „демократски свет“, како Запад често себе назива, ћути! „Животиње користе своје ресурсе знатно срећеније него ови наопаки створови, чија је припадност људској раси у великом закашњењу“, изјавиће сер Питер Јустинов, глумац, амбасадор Унеска (*The European*, 10. јун 1993), док генерал Жан Кот и Дјозеф Бајден, демократски сенатор из Делавера, мисле да су „Срби неписмени, дегенерици, силоватељи, убице беба, касапини и агресори“ (*Си-Ен-Ен*, 1. 8. 1993). Црно-бела представа популарише само најекстремније ставове, гушећи сваки глас разума који се залаже за мирно решење. Чак и за очигледне пропусте у извештавању оптужују се Срби! На пример, магазин *Aktuell* (децембра 1993.) објављује фотографију с пратећим текстом: „Стратешки мост који су срушили Срби, мост у Вуковару, бејаше прекрасан примерак архитектонске и историјске баштине овог хрватског града. Од почетка рата српска артиљерија срушила је око 500 цркава, утврђења, музеја и других историјских споменика или их је оставила у јадном стању.“ Инверзија реалности је очигледна – стари мост у Мостару гранатирани су Хрвати, тако да закаснило извињење редакције нема ефеката! О међусобном разумевању и суживоту нема ни говора: сарајевски недељник *Љиљан* тврди да „Србин наликује човеку само онда када је мртав или затворен“ (23. 2. 1994), док Босиљка Мишетић, потпредседница хрватске владе, на прес-конференцији (августа 1995) изјављује да „Хрватска не жели да у њој живе људи који припадају другом народу“. Пољски дневник *Zycie Warszawy* објављује како „Срби

једино разумеју језик силе“, док часопис Сајантолошке цркве из Америке открива да се „гнуса нема великосрпског експанзионизма, као и пангерманских амбиција Трећег рајха, храни истим еугенистичким теоријама!“ На модерном стубу срама све је дозвољено, па Ричард Холбрук констатује да су „Срби тек злочиначки дупеглавци“ (*The New Yorker*, 6. 11. 1995). Хорској осуди придружују се и обични грађани, па преко „писама читалаца“ *The European* (5. октобар 1998) Тамара Хонар закључује да су „Срби раса парија – труле јабуке у бурету Европе, па морају бити неутралисани“. Много је сличних примера, али битно је уочити хорску усаглашеност западних медија којом се у јавности бројних држава усађују наративи о „народу који је геноцидан“. С друге стране, Словенци и Хрвати су „прогресивни“, „демократски опредељени“, „модерни“, „мирољубиви“, „толерантни“ и сл., чиме се сугерише да деле европске вредности. Тако је у страниј јавности подржавано отцепљење република од федерације, али и теза о неопходности разбијања Србије, како би се Југославија коначно уклонила са међународне позорнице (Vuković, 2009). О буђењу савести светских политичара или јавним признањима да су исхитреним политичким или војним одлукама учињене стратешке грешке, западни медији ће ретко и нерадо говорити, трудећи се да на сваки начин умање своју позицију: „Запад сноси део кривице због глупог признавања ривалских држава зачетих у расколу“ (лорд Дејвид Овен, *The Times*, 4. април 1993).

НАТО агресија и медијска кампања

Ограниченост простора аутору не дозвољава детаљније елаборирање бројних пропагандних техника употребљаваних током рата у Босни и Херцеговини, али анализа неких примера са Косова и Метохије биће довољна за уочавање матрице која је коришћена у пракси. Теза да велике силе нису знале шта се тачно дешава на овим просторима није одржива: у поверљивом документу „Етничке чистке на Косову“ америчка администрација је почетком 1999. упозорила Конгрес да се на терену „разбуктавају етничка чишћења“, класификујући их у седам категорија: „1. насилно исељавање; 2. хапшења; 3. силовања; 4. кажњавања без суда и ислеђивања, 5. крађе и пожари; 6. нарушавање неутралности у односу на медицинске раднике, и 7. лишавање идентитета. Када је одговорност приписивана српској страни најчешће је стајало: „према провереним изворима...“, „људи којима можемо веровати тврде...“, „заstraшени, анонимни сведоци говоре...“. За Сједињене Америчке Државе Ослободилачка војска Косова (ОВК) званично је била терористичка организација, али пошто се схватило да Београд не жели да своју спољну политику обликује према жељама новог светског поретка, обавештајне службе (CIA и BND) почеле су са обуком и наоружавањем терориста да би их у погодном тренутку ангажовале као копнене трупе у НАТО походу.^[9] У хибридном ратовању говор дипломатије и медија има за

[9] <http://www.kosovo.net/kla2b.html> (приступљено 20. 10. 2021. године)

циљ скретање пажње аудиторијума, па је високопозиционирани званичник Беле куће Роберт Гелбард (*Robert Gelbard*), у фебруару 1998. године, осудио тероризам ОВК.^[10] Далеко од медијских рефлектора припремала се драматична промена међународног признања, којим ће амерички функционери отворено подржати побуњенике. Током посете једној албанској кући у селу Јуник, Ричард Холбрук (*Richard Holbrooke*) ословио је у присуству одабраних медија терористе „борцима за слободу“, сугеришући тиме да бране правду. „Амерички изасланик се састао са *косовским њобуњеницима*, који одбијају позив на примирје“, објавио је *Њујорк тајмс* (*New York Times*), 25. јуна 1998, уз изјаву како мисли да „Срби треба да оду одавде“.^[11]

Потписивањем Споразума о аутономији између специјалног америчког изасланика Ричарда Холбрука и југословенског председника Слободана Милошевића (13. октобра 1998) дошло је до привременог затишја, али у хибридном рату дипломатски маневри имају важну улогу у прикривању намера. Да би се сложена операција разбијања једне државе оправдала пред међународном заједницом било је неопходно континуирано креирање медијских наратива о Србима као заосталом, проруском, комунистичком, хегемонском, агресивном и

примитивном народу. У пропагандним техникама то је и основни задатак – Србе представити као Зло, „лоше момке“, којима ваља усадити слику о кривици, чак и по цену кршења свих међународних резолуција.^[12] Да би политички и пропагандно припремили терен за разбијање савезне државе светски медији су покренули кампању о обесправљености албанског становништва, с провидним захтевима за вишим степеном аутономије, иако скоро нигде у свету нису могли пронаћи пример да је нека мањина уживала таква права каква су уживали косовски Албанци. Прећуткивало се да је овај простор духовна, историјска и културна постојбина српског народа, о чему сведочи око 1.130 средњовековних манастира и цркава, 96 тврђава, 14 двораца и других споменика, као и да је Пећ традиционално седиште Српске православне цркве.

За ескалацију сукоба се чекао повољан тренутак и као резултат је произведен „случај Рачак“. Иако је шеф посматрачке мисије Европске уније (ЕУ) амбасадор Дитмар Хартвиг (*Dietmar Hartwig*) у релативно коректним извештајима упозоравао да Ослободилачка војска Косова (ОВК) врши терор и непрекидно провоцира власт, у извештавању је простор добио само Вилијам Вокер (*William Walker*),

[10] https://1997-2001.state.gov/policy_remarks/1998/980222_gelbard_pristina.html (приступљено 21. 10. 2021. године).

[11] <https://www.nytimes.com/1998/06/25/world/us-envoy-meets-kosovo-rebels-who-reject-truce-call.html> (приступљено 21. 10. 2021. године).

[12] Резолуција Генералне скупштине Уједињених нација бр. 3314 (XXIX) од 14. 12. 1974, чланом 1. дефинише да агресију чини „употреба оружане силе једне државе против суверенитета, територијалног интегритета или политичке независности друге државе, односно на ма који други начин који није у сагласности са Повељом УН“. Повеља предвиђа употребу силе искључиво у случају самоодбране или предузимања колективних мера УН против агресора.

који је са својим тимом имао задатак креирања догађаја који ће послужити као разлог за бомбардовање.^[13] Након што је у селу Рачак, општина Штимље, убијен полицајац Светислав Пржић, а од ватре терориста још неколико његових колега рањено, полиција је 14. јануара организовала акцију којом је ово терористичко гнездо разбијено. Полиција је после осмочасовне интервенције и елиминисања више десетина терориста, уз заплону велике количине оружја, због небезбедности напустила место сукоба, остављајући сцену Вокеру и екипи. Током ноћи припремљен је филмски сценарио: тела погинулих терориста пресвучена су да изгледају као цивили и скупљена на једном месту, тако да слика изгледа што аутентичније. Стране новинарске екипе на улазу у село чекали су уредно обријани, испеглани, у беспрекорно чистим униформама, припадници ОВК, који су наводно бринули о њиховој безбедности, водећи припаднике „седме силе“ да „снимају шта желе и како хоће“. Изјаве већ припремљених и одабраних мештана биле су идентичне: „Полиција је силом проваљивала у куће, одвајала мушкарце од жена, одводила их на узвишицу и тамо убијала.“ Вокер стиже тачно у подне, сведочећи да је реч о „масакру какав свет не памти“, темпирајући изјаву тако да српска страна нема термин да га у истом дану демантује.^[14] Посебна пажња посвећена је

театрализацији сахране, урађеној по свим филмским правилима. Испред цамије су поређани велики дрвени сандуци какве нико до тада није видео, за ову прилику доведен је и хор, мада то није албански обичај, али када треба изазвати емоције светске публике све је дозвољено. Иако су у пратњи полиције током интервенције била два возила са америчким дипломатским таблицама и камере телевизије Асошијетед прес (Associated Press), њихову верзију догађаја нико није желео да емитује.

Школски уџбеници кризног комуницирања предвиђају да у оваквим ситуацијама медији добијају задатак брзог распламсавања емоција (то се постиже, између осталог, техником манипулативног кадрирања), тако што се у први план намећу пожељне слике паралелне стварности. Истина и чињенице се савијају пред лажима и сумњама, док се саопштава само оно што одговара страни коју заступате. То добро видимо на примеру Си-Ен-Ена, који извештава са сахране породице Јашари, у селу Доње Преказе. Призори окупљених тела 26 погинулих чланова су узнемирујући јер су међу њима жене и деце, али је и прећутан кључни податак – да је Адем Јашари, један од вођа терористичке ОВК, настрадао држао као таоце, не дозвољавајући им да напусте место сукоба иако су их полицијске снаге позивале да то учине, гарантујући им безбедност!

[13] У теорији ово је познато као „догађај фитиљ“, који служи за пропагандно оглашавање и мобилизацију јавног мњења. *New York Times* 19. 1. 1999. пише о тајном састанку Мадлен Олбрајт, министарке за иностране послове, са најужим кругом сарадника, на којем је дан пре догађаја у Рачку најавила како се очекује „кључни догађај“, који ће одредити политику САД на Балкану.

[14] „Дајте лажима предност од 24 сата и истина их никада неће стићи“, саветовао је много раније Гебелс.

Разумни захтеви неких медија који се залажу за проверу чињеница нестају из јавног простора, а публицијетета нема ни за оне који би да саопште да је Јашари убио рођеног брата због намере да се преда.^[15] Повод за снажну реакцију полиције јавност Запада никада није сазнала – 28. фебруара 1998. из овог села подмукло су нападнута и убијена четири припадника полиције. Како је уочио и Милан Крстић са Факултета политичких наука у Београду, убрзо „САД узимају ОВК као релевантну ослободилачку организацију, више не терористичку“.^[16]

104 |

У западном дискурсу југословенско и српско су изједначени, али тако што наметнута парадигма није демонизовала Југословене, већ искључиво Србе! Усамљен у гомили, човек делује инстинктима, а не разумом, тако да се свету нуди слика по којој се мета јавно дискредитује. Стјуарт Хол (Stuart Hall) у студијама рецепције то види преко наметања доминантног кода широј јавности, јер на конотативном нивоу публика поруке декодира у складу с преферираним значењем (Hol, 2005, str. 283–285). На пример, Југословенска народна армија, која је легално бранила територију своје државе, у светским медијима означавана је као „српска борбена сила“, „комунистичка“, „великосрпска“, „агресорска“ и слично, чиме је у дискурсу Запада етикетирана као „злочиначка“. Од скоро 11.000 извештаја објављених током НАТО агресије на Србију 68,91% било је са негативном

конотацијом, а очигледном пристрасношћу издвајале су се САД (70%), Велика Британија (75%) и Албанија (94%). Анализа садржаја у периоду који је претходио агресији показује да су најзаступљеније теме биле о мерама које би омогућиле долазак страних јединица на Косово и Метохију, активностима регуларне југословенске армије, али и припадника „ослободилачке ОВК“. „Током рата у центру интересовања биле су теме о ваздушним ударима и ефектима, албанским избеглицама и нашим војним активностима. Симулирањем правила о извештавању обе стране одређени простор дат је порукама које истичу велику маневарску и борбену способност Војске СР Југославије, али иза таквих текстова и репортажа обавезно су следиле прилози о „хуманитарној катастрофи албанског становништва“, „колонама немоћних албанских избеглица“, „српској одговорности за етничко чишћење и ратне злочине“ и слично. Као што се могло и очекивати, највећи број афирмативних извештаја објављен је у јавности Кине (60%) и Русије (53%), док изненађује повремено умерен тон немачких медија (28%)“ (Jevtović, 2000, str. 152). О збивањима на Косову и Метохији током 78 дана НАТО бомбардовања извештавало је 2.816 међународних репортера, од којих се значајан део понашао супротно професионалним стандардима новинарства, али је то мало кога интересовало. Прича о Југославији била је медијима сувише комплексна

[15] <http://www.politika.rs/scc/clanak/424245/Albanci-od-drumskog-razbojnika-prave-heroja> (приступљено 20. 10. 2021. године).

[16] <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/3070706/sta-je-amerika-kosovu.html> (приступљено 20.10. 2021. године).

за објашњавање, док су антисрпски наративи били пожељни, једноставни и ефикасни.

Свест да је постала мета глобалних пропагандиста споро се развијала у домаћој јавности, политички подељеној и подржаној од бројних домаћих, алтернативних медија. Стварност посредована медијима садржи магичну привлачност, док се сугестибилна моћ порука, уз њихову репрезентативност, уверљивост и функционалност, користи за промену вредносних категорија. Ратнохушкачка доктрина, уз опчињавајућу моћ слике, слаби психички и интелектуални отпор личности, али и намеће другачије обрасце понашања. Тако се терористи преко ноћи претварају у хероје, а жртве постају целати (Araski, 2010, str. 103–110).

Насиље које албанска страна производи раније је договорено и медијски темпирано са циљем привлачења пажње светског мњења. Пуцањем на полицију, провоцирањем војске, киднаповањем и убијањем ненаоружаних поштарара, шумара, лекара, новинара и других цивила који раде свој посао, терористи провоцирају легитимне снаге безбедности, при чему смрт мобилисаних сељака и обичних људи користе за медијску сатанизацију државе. Камере глобалних телевизија увек су у близини, тако да велике приче служе оптуживању српске стране. На пример, Рој Гатман (Roy Gutman) постаје најгледанији репортер сензационалном причом о масовној гробници на депонији смећа код Ораховца, где је наводно закопано 567 људи, међу којима и 40 деце. Када српске власти воде

новинарске екипе на место дешавања, лажна прича нестаје из информативног мехура, без било какве одговорности аутора или медијских кућа које су причу шириле.^[17] Политичка моћ може да се манифестује на више нивоа, а најважнија је одлука о простору који се посвећује одређеној теми (Gabrielatos & Baker, 2008, str. 8–9). Глобални медији су имали сав комуникацијски простор на располагању, док је српска страна добијала мрвице, и то да се бранила од очигледних лажи!

Није неважан ни безбедоносни контекст бомбардовања југословенске државе. НАТО се налазио у неочекиваном проблему: неке чланице почеле су отворено да изражавају сумњу у даљу сврху његовог постојања, тим пре што је најстарија и најјача војно-политичка организације финансијски постајала све захтевнија. Сједињеним Америчким Државама као униполарној сили требала је потврда лојалности европских савезника, али и задржавање војних база на њиховим просторима, тако да је тражење новог колективног непријатеља било мотив опстанка читаве организације. Дестабилизовањем и урушавањем економске, социјалне, политичке и безбедоносне ситуације Југославија је подељена по тадашњим републичким границама, али је одговорност пребачена само на Србе и њихово политичко вођство. У покрајини Косово и Метохија темпирано је креирана хуманитарна катастрофа албанских цивила, што је искоришћено као повод за бомбардовање СР Југославије, баш

[17] <http://www.politika.rs/scc/clanak/380100/Specijalni-rat-NATO-a> (приступљено 25. 7. 2021. године)

на педесети рођендан НАТО алијансе. Генерал Весли Кларк (Wesley Clark), командант НАТО снага, у интервјуу датом америчкој мрежи Си-Би-Ес (CBS), маја 2000. године, рекао је следеће: „Милошевић, говорећи отворено, никад није стварно схватио да овај рат није стриктно био везан за Косово. То, коначно, није био конфликт због етничког чишћења. То је била битка за будућност НАТО, битка за кредибилитет Сједињених Држава као силе у међународним односима“ (Вјелажас, 2019, стр. 13–36). Рат је Западу био потребан да би сачувао унутрашњи мир, али и светску геополитичку позицију, што ондашње југословенско руководство није умело да види!

Монопол глобалних медија

На појаву комуникацијског монопола у кризним ситуацијама указивао је Џон Кенет Галбрајт (John Kenneth Galbraith), закључујући да у таквом окружењу „имплицитно расте комуникациона моћ уверавања (убеђивања)“ (Galbraith, 1987, стр. 30). У теорији је то видљиво кроз раст улога професионалних комуникатора, који процесима продукције информација одабирају и обликују теме које јавност разматра. То је постулирано теоријама о чуварима капија (gatekeeping theory) и дневног реда (agenda setting theory), захваљујући којима публика преузима претходно изабране прилоге. „Централизација контроле над медијским

садржајима“ и увид у медијске садржаје постају легитимне фазе војних кампања пре, током и после конфликта, признали су након НАТО бомбардовања Стивен Чејфи и Миријам Мецгер (Chaffee & Metzger, 2001, стр. 365–379). При томе, облици, методе и пропагандне технике свакодневно се преобликују и редизајнирају, тако да државе које током хибридног ратовања немају комуникацијски суверенитет губе статус који су до тада имале. Зато се у психолошко-информативни рат активно укључују обавештајне службе, невладине организације, лобисти, агенти од утицаја, подмићени интелектуалци (припадници стране која ће се напасти)... Циљ је производња утиска о одговорности криваца, али и широке сагласности западне јавности, чиме се постиже изолација нападнуте земље.^[18]

Читаоци овога текста с правом ће се запитати како је могуће код оволиког броја медија диктирати одређене идеје, обрасце, мишљења...? Трик је једноставан, а да би се открио, неопходно је проучити ко су власници утицајних медија, јер у новоствореном поретку они преко чувара капија (уредника) одлучују шта је добро, а шта није, ко је терориста, а ко борац за слободу, који је владар демократа, а који тиранин којег треба елиминисати? Ако би се загревало испод површине, лако би се дошло до података да су акционари, а некада и већински власници, корпорације које су водећи трговци оружјем или тајне службе или невладине организације. На пример, власници две најмоћније мреже у

[18] Роберт Баер, оперативац СИА, ангажован на просторима Југославије од 1991 до 1994, сведочећи о активностима признао је настојања службе да се пропагандним деловањем „заваде“ републичка руководства. „Морали смо изабрати жртвено јагње које би било криво за све. Србија је изабрана јер је на неки начин била наследница Југославије.“

САД – ABC (American Broadcasting Company) и NBC (National Broadcasting Corporation) јесу Westing House и General Electric, компаније познате по производњи атомског оружја, ракета и електронике. Радио-мреже Глас Америке (Voice of America) и Слободна Европа (Free Europe) у рукама су обавештајних служби САД, а отворено их контролише и финансира CIA. Каква је слобода информисања говори и податак да грађани Немачке не могу да чују програме *Дојче велеа*, иако се емитују на 40 светских језика, баш као што је у САД забрањен пријем Гласа Америке! То што јавно позивају на поштену „тржишну утакмицу“ и „отворени проток информација“ власнике великих медијских система не спречава да у тајности преузимају публику од националних емитера утичући на промену политичке оријентације.

Флоскулу да велики број медија обезбеђује демократске капацитете и разноликост информација данас не морамо уважавати. „САД имају импресивну мрежу масовних комуникација: 1.700 дневних новина, 11.000 ревија, 9.000 радио и 1.000 ТВ станица, 2.500 издавача и седам филмских студија. Када би свако од средстава имало само једног власника, укупно би било око 25.000 различитих медијских погледа. Та импресивна бројка у потпуности би гарантовала широк спектар политичких и социјалних идеја... Али, у САД нема 25.000

различитих власника. Данас, 50 корпорација поседују највећи део медија. Педесет жена и мушкараца који су на њиховом челу могли би стати у мало већу собу. За ове особе се може фигуративно казати да сачињавају приватно министарство за информисање и културу“ (Bagdikan, 1997, str. 134). У међувремену, број битних играча постао је још мањи: *Mather Jones magazine* објавио је крајем 2006. да осам медијских корпорација доминира тржиштем вести у САД (Disney, AOL – Time Warner, Vicom, General Electric, News Corporation, Yahoo), док неки истраживачи тврде да их је и мање.^[19]

Неолиберални концепт је информације преусмерио у једносмерну улицу, јер чињеница да неколико власника медија одређује агенду глобалне политике јасно указује на то како се креира светско мњење. Деведесет посто међународних вести које објављује светска штампа потиче од четири велике западне агенције. То су Junajted pres internešenel (UPI), Asošijeted pres (AP), Rojters (Reuters) i Ažans frans pres (AFP).^[20] То што већина држава има своју новинску агенцију није битно за светско мњење, јер је њихов учинак више него скроман! Слично ће сутра бити с друштвеним мрежама (Твитер, Фејсбук, Инстаграм...), јер њихови власници у пракси одлучују ко ће их користити, односно кога треба стигматизовати и искључити из јавне комуникације!

[19] Амерички истраживач медија Шах (Shah) ту убраја само пет компанија, закључујући: „мање играча, мање слободе!“ (Shah, 2009). Марк Стивенс (Mark Stevens), с калифорнијског државног универзитета наводи „да пет гигантских издавача контролише штампане медије, других пет компанија производи филмове и не више од три човека контролишу електронске медије“ (Stevens, 2003).

[20] Две су америчке, једна британска и једна француска.

Стратегија хибридног рата се препознаје у широкој лепези најразличитијих облика неконвенционалне борбе и оружаних дејстава, што се на подручју Југославије посебно уочавало у НАТО деловању на Косову и Метохији. Разбијање југословенске заједнице заснивало се на организовању манипулације о „српској кривици“, која се у свим западним наративима види као „уграђени“ елемент, са задатком наметања појмовног значења и управљања перцепцијама, што ће касније војним експертима послужити као суштина концепта ратова пете генерације.^[21]

Деведесетих година, кроз сукобе на просторима југословенске државе, променила се филозофија пропаганде, јер су САД, али и њене моћне савезнице, користећи технолошку супериорност, креирале ново поимање истине.^[22] Током кризних стања друштвима се намећу конструисани наративи, који одражавају стварност оних који их креирају, чиме се мењају ставови аудиторијума, који их прихвата са конвертираном идеологијом, вредностима и обрасцима. У геополитичкој пракси то се препознаје кроз појмове као што су: „мека сила“ (soft power), затим „млаки рат“, „паметна моћ“ итд. Харвардски политиколог Џозеф Нај Млађи (Joseph Nye, Jr.) недвосмислено је истакао да се снага држава састоји у монополу над комуникацијским средствима којима се пројектује

„слика о моћи“, при чему „две ствари могу увелико повећати или умањити способност било ког ентитета: прво, властити легитимитет у очима својих појединачних чланова и друго, њена веродостојност у очима других сила“.^[23] „Мека моћ“ је кључна за испицање различитости унутар друштва и између друштава, а конфликти који следе само су демонстрација „*тврде моћи*“ (band power) и насиља према нападнутој страни.

У пролеће 1999. године већ је било јасно да бомбардовање Југославије не даје очекиване резултате и поред бесомучног уништавања имовине грађана, али и индустријско-енергетских капацитета државе. Испитивања јавног мњења показивала су Клинтоновој администрацији да је јавност изразито осетљива на теме „силовања“, па је број оваквих извештаја у глобалним медијима нагло порастао (Fitchett i Vinocur, 1999, str. 1–4). У листу *Philadelphia Inquirer* са крупним насловом „Српски систем силовања“ образложен је насилнички карактер овог народа: „У другим случајевима, масовна силовања се организују на градским трговима. Градско становништво се сакупи да посматра те ужасне призоре; страх и гнушање понекад подстакну становништво да добровољно бежи“ (Chamberlain i Powell, 1999). Стејт департмент је 19. 4. 1999. преко портпарола светској јавности саопштио како је на КиМ „убијено или нестало

[21] НАТО је 2009. године званично увео рат пете генерације као оперативни концепт.

[22] *Постистина* означава стање у којем чињенице престају да имају кредибилитет, тако што наметнути ставови и мњења постају релевантни за појашњење друштвене стварности. У том смислу постистина представља својеврсни предуслов за бујање лажних вести (fake news).

[23] http://www.foreignpolicy.com/articles/2006/02/22/think_again_soft_power (приступљено 21. 10. 2021. године)

око 500.000 Албанаца“, да би месец дана касније (15. 5. 1999.) секретар за одбрану Вилијам Коен, ТВ мрежи Си-Би-Ес њуз признао: „Сада видимо да је нестало око 100.000 људи подобних за војску. Они су можда убијени.“ Британски премијер Тони Блер оснажује утисак изјавом да је њему познато „да је убијено око 100.000 људи“ (Тајмс, 30. 4. 1999.), док британско Министарство иностраних послова значајно ублажава цифре, па Џеф Хун, министар одбране, признаје да према извештајима које поседују „изгледа да је 10.000 људи убијено, али и да је било више од стотину масакра!“ Лицитирање бројкама је неопходно јер иза тога следи увођење појмова „етничко чишћење“, „масовне гробнице“ и „геноцид“.^[24] Циљ наратива о Србима био је да их брутално демонизује, тако што се тешком пропагандном артиљеријом сугерисало на постојање невидљиве политике, којом се жели физичко протеривање албанског становништва, док је у реалности било обрнуто – преко 250.000 српских цивила и неалбанских становника након НАТО интервенције напустило је ове просторе. Савест се накнадно призива у помоћ, па тако *Вашингтон пост* 9. 11. 1999. јавно прозива америчку администрацију да је „900% преувеличавала цифре о наводно убијеним Албанцима, што је обично надувавање бројки, да би се на галаму добила подршка за НАТО бомбардовање“. Високи официр КФОР-а који је затражио да остане анониман, испри-

чао је детаље о наласку масовне гробнице у селу Угљаре, али је Хашки трибунал забранио објављивање јер би се сазнало да су жртве Срби, Исто је важило и за кречану у Клечку, за коју су постојали докази о спаљивању деце, жена и старијих људи, али пошто нису били Албанци, све је заташкано!

НАТО стратеги су још много пре самог бомбардовања желели да придобију симпатије светске јавности. С ратним активностима приступ је постао проактиван, уз бригу да се прикаже војнички перфектно, брзо и ефикасно ратовање. План „Информативна битка НАТО“ усвојен пре почетка ваздушних дејстава замишљен је као колективна кампања свих чланица, али је већ после првих дана бомбардовања постало јасно да много података „цури“. Моралност поступка почела је да се доводи у сумњу, а с првим сликама великог страдања цивилног становништва јавно мњење у Европи и земљама трећег света почело је да се дели. Зато је дошло до великих промена у пропагандном тиму, па су управљање преузели амерички и британски официри Алистер Кембел (Alistair Campbell) и Џонатан Прајс (Jonathan Pryce), који су се брзо ангажовали на ширењу „селектованих информација“, али и на сузбијању све видљивије и емоционалније слике која је пристизала из нападнуте земље. У тим су укључени и стручњаци Четврте психолошко-оперативне групе из САД, као и оперативци Команде за специјалне операције у Немачкој.

[24] Шпански хирург Емилио Перез Пухол, који је са екипом својих колега, по овлашћењу Хашког трибунала, истраживао тврдње Албанаца, јавно је констатовао како „пре агресије НАТО није било таквих злочина, нити тортуре цивила“. Масовне гробнице, каже Пухол, „то је семантичка пируета коју су измислиле ратне пропагандне машине, јер ја нисам нашао ниједну, ама баш ниједну масовну гробницу“ (Jevtović, 2000, str. 115).

Техника „производње информативне тишине“ први пут у историји примењена је у НАТО бомбардовању Југославије. Да би се сузбила гласност српских медија број предајника у државама које су је окруживале одмах је утрос-тручен, као и њихова чујност. „Са територија Румуније, Бугарске, Македоније и Хрватске, али и са бројних стационарних летелица у ваздушном простору направљен је електронски комуникацијски обруч, како би се спречио продор у свет било каквог непожељног мишљења, другачијег тумачења, па и саме истине. Специјализоване информативно-обавештајне редакције припремале су и емитовале 18 емисија на 21 фреквенцији радијских и телевизијских канала. Наменски је прављено седам програма на српском, енглеском, немачком, бугарском и албанском језику, при чему су финансирање обезбеђивали 12 НАТО чланица, влада САД и Сорос фондација (Јевтовић, Вајић, 2019, стр. 120). Истовремено, из јавне комуникације се искључивао сваки глас сумње, неверице или отпора. Пошто је национална телевизија са мрежом регионалних и локалних емитера активно извештавала о последицама НАТО варваризма, одлучено је да се физички елиминише. Ракете су одмах усмерене ка антенским стубовима, телефонским централама, мостовима који су носили коаксијалне каблове, центре веза и слична комуникациона чворишта, како би се раширила

психоза страха, дефетизма и параноје. Непрестаним бомбардовањима уништено је око 300 телекомуникационих трансмитера (релеја) за емитовање радио-телевизијских сигнала, али када је РТС наставио да шаље снимке страдања и патњи обичних људи и сâм је постао мета америчких ракета. Тадашњи амерички председник Бил Клинтон је „правдао“ убиства 16 запослених радника РТС-а речима да је „српска телевизија кључни инструмент команде и контроле Слободана Милошевића“, који је користи да би „ширио мржњу и дезинформације“ и да овај медиј „не показује спаљена села, масовне гробнице и децу која су силована од стране војника који су послати тамо“.^[25] Пре и током бомбардовања значајна финансијска средства су одвојена за финансирање опозиционих медија, који су под плаштом укидања монопола од медија под контролом државе пристали да служе западним интересима.^[26] Репортери ових медија, али и дописници за иностранство добили су упутство којим је од њих тражено „што више војних података у извештајима, што више прилога о паду морала грађана, несташицама у продавницама, све већем незадовољству и разочарању обичних људи, протестима (појединачне приказати као шире) итд.“

Хибридни ратови се заснивају на комбиновању „тврде“ и „меке моћи“, при чему је у епицентру јавно мњење своје, али и противничке

[25] <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/balkans/stories/clinton25.htm> (приступљено 18.10. 2021. године).

[26] То потврђује и податак да је највећи број учесника рушилачких петооктобарских демонстрација пристизао из градова у којима су медијске програме емитовале тадашње чланице АНЕМА (Чачак, Ужице, Ниш, Пожаревац, Крагујевац...).

стране. Анализирајући тонове који су стизали са Запада, Слободан Вуковић је уочио: „Србија се као јавно прокламованом непријатељу, зарад њихове стигматизације и демонизације, на симболичком плану приписују на Западу широко прихваћене непожељне (негативне) вредности, с израженим негативним набојем, као што су: комунизам, бољшевизам, варварство, мистицизам, национализам, шовинизам, примитивизам, милитантност, нетолерантност (тврда линија), недостојност, византинизам, византијско или источно православље (што најчешће подразумева 'тоталитаризам,' 'варварство' и 'ропство'), оријентализам, окренутост (мрачном) Истоку (који асоцира на Азију или је Азија) који није цивилизован, 'оријенталним схватањем права, учмалост, диригована економија, лењост, ирационалност, хегемонизам 'неевропејство' и слично“ (Vuković, 2011, str. 105–132).

Закључна разматрања

НАТО агресија на Југославију, укључујући и бомбардовање Косова и Метохије, била је у функцији преобликовања европског геостратешког простора и оправдања даљег постојања ове војнополитичке алијансе, о чему је аутор већ писао (Јевтовић, 2017). Након сецесије Словеније и Хрватске, чак и смањена Југославија опстајала је у очима Запада као чувар руског утицаја на Балкану, при чему су вишедеценијски етнички проблеми у јужној српској покрајини Косово и Метохија снажном медијском пропагандом уздигнути на ниво потребе „хуманитарних интервенција“

и „заштите угрожених људских права“. Упркос чињеници да је ове сукобе пратило четири пута више новинара него рат у Вијетнаму, истина је остала скривена за највећи део глобалног аудиторијума.

Пре, током, али и после НАТО бомбардовања страховита стигматизација српског народа реализована је АСЕ теоријом, која је подразумевала адекватност, конзистентност и ефикасност. Планирано и организовано наметање наратива о српском народу, војсци и полицији добило је психолошки нову димензију, али и политичку рефлексију видљиву у снажној међународној изолацији, санкцијама и осуди. Став наших стручњака да се информативна стратегија заснива на чињеницама и истини био је исправан, јер би лажна пропаганда против најмоћнијих земаља света одмах била раскринкана. Фотографије и сведочења разарања болница, школа, индустријских зона, рафинерија, гробаља и културних споменика, уз слике цивилних жртава са терена, понуђене одмах, биле су најефикаснији одговор који је поштени део планете могао да разуме! Листа агресорских злочина не може стати у један научни рад, али може податак како је у 3.381 ваздушном нападу живот изгубило скоро три стотине малишана!

Илузије о НАТО супремацији и колективитету код решавања кризних ситуација овим ратом су практично распршене. Алијанса је произвела неизвесност и доживела неуспех на више поља, а аутор ће овде поновити закључке већ изнете у сличним радовима: 1) на политичком, јер је формирана псеудодржава Косово која је „експлозивно буре“ у овом делу Европе;

2) на војном, јер НАТО снаге нису уништиле Војску СР Југославије, која се повукла из покрајине са мањим губицима од очекиваних; 3) на унутрашњем, јер је дошло до евидентних и дугорочних размимоилажења са неким важним чланицама, што се упорно покушавало прикрити; 4) на међународнополитичком јер је агресија подстакла Русију и Кину да се на време припреме за овакве облике конфликта, али и на међусобно партнерство које укључује Индију и још неколико већих држава; 5) на војно-

теоретском јер су готово све земље света после НАТО бомбардовања Југославије приступиле редефиницији националних стратегија и система безбедности, прилагођавајући их методама и техникама хибридних ратова (Jevtović, 2017; Jevtović i Bajić, 2019). Коначно, главни циљ пропагандне кампање да информацију употреби као оружје и утиче на систем свести и знања противника није остварен јер дух и менталитет слободарског народа није сломљен, чак, би се могло рећи и да је оснажен.

References / Литература

- Aracki, Z. (2010). *The Transition of Media in the Era of Globalization*. Belgrade: Institut za političke studije. [In Serbian]
- Bagdikan, B. (1997). *The Media Monopoly*, 5th Edition, XIV-XVI. Boston: Beacon Press [In English]
- Chaffee, Steven H. & Metzger, Miriam J. (2001). The end of mass communication?. *Mass communication & society*. 4 (4). [In English]
- Clinton Rossiter & James Lare (eds.) (1963). *The Essential Lippman*, Random House, New York. [In English]
- Despotović, Lj. i Jevtović, Z. (2010). *Geopolitics and the Media*. Novi Sad: Kultura polisa i Grafomarketing [In Serbian]
- Fukujama, F. (1997). *The End of History and the Last Man*. Podgorica: CID [In Serbian]
- Gabrielatos, C. & Baker, P. (2008). Fleeing, Sneaking, Flooding: A Corpus Analysis of Discursive Constructions of Refugees and Asylum Seekers in the UK Press, 1996-2005. *Journal of English Linguistics*. 36 (1), 5-38. [In English]
- Galbraith, J. K. (1987). *An Anatomy of Power*. Zagreb: Stvarnost [In Croatian]
- Goebbels, J. (1934). *Erkenntnis und Propaganda*. Munchen: Zentralverlag der NSDAP [In German]
- Hall, S. (2005). *Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies, 1972-79*. Routledge, Taylor & Francis e-Library, London. [In English]
- Jevtović, Z. (2010). *Totalitarianism and Mass Media*. Belgrade: Krajinski književni krug i Bigz. [In Serbian]
- Jevtović, Z. (2017). Media war against Serbs and Yugoslavia. In: Č. Antić (ed) *Serbs and the collapse of Yugoslavia* (63-92). Belgrade: Zavod za udžbenike i Službeni glasnik [In Serbian]
- Jevtović, Z. i Bajić, P. (2019). Propaganda Campaigns in the Doctrine of Hybrid Warfare during the NATO Aggression. In: Ž. Đurić, M. Jevtić (eds) *Twenty Years from the NATO Aggression against FRY – Causes and Consequences*. Belgrade: Institut za političke studije [In Serbian]

- Jevtović, Z., i Aracki, Z. (2019). The Propaganda Matrix of Global Media in Hybrid Warfare. *Politika nacionalne bezbednosti*, год. X, vol. 16, број 1/2019. Belgrade: Institut za političke studije [In Serbian]
- Perse, M. E. (2008). *Media Effects and Society*. Taylor & Francis e-Library, London. [In English]
- Shah, A. (2009). *Media Conglomerates, Concentration of Ownership*, Global Issues, www.globalissues.org/article/159/media-conglomerates-mergers-concentration-of-ownership [In English]
- Stevens, M. (2003). *Freedom of the Press*, www.faculty.ncwc.edu/mstevens/410/410ect09.htm [In English]
- Van Dijk, T. (1993). *Elite Discourse and Racism*. London: SAGE Publications INC [In English]
- Vuković, S. (2008). The Friend-Enemy Paradigm: The Model of Anti-Serb Propaganda in the 1990s. *Sociološki pregled*, vol. XLII (3) Available at: <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/15/socioloski-pregled-vol-xlii-jul-septembar-2008-no-3/> [In Serbian]
- Vuković, S. (2011). The Destruction of the Second Yugoslavia: The Start of “Humanitarian” Interventions. In: Knežić, B. i Ćirić J. (eds.). *20 Years since the Destruction of Yugoslavia*. Belgrade: Institut za uporedno pravo [In Serbian]

Internet sources / Интернет извори

https://1997-2001.state.gov/policy_remarks/1998/980222_gelbard_pristina.html

<http://www.kosovo.net/kla2b.html>

<https://fas.org/irp/world/para/docs/fr033199.htm>

<https://www.nytimes.com/1998/06/25/world/us-envoy-meets-kosovo-rebels-who-reject-truce-call.html>

http://www.foreignpolicy.com/articles/2006/02/22/think_again_soft_power

Zoran B. Jevtović

University of Niš
Faculty of philosophy
Niš (Serbia)

The importance of anti-Serb propaganda and hybrid warfare in the process of the disintegration of Yugoslavia

Summary

The paper focuses on a synthesized image of the propaganda, engineered and coordinated by the totalitarian media of leading Western countries during the 1990s, which reduced the complex Yugoslav reality to spin-off propaganda images that laid the blame on only one side. The negative perception of Serbs was achieved by

framing propaganda narratives, created by a strong campaign of well-organized and influential global media. By powerful stigmatization and demonization in political practice, Serbs were branded as responsible for all the conflicts and wars. Combining different methods and techniques of psychological, propaganda and armed activities at the operational or tactical level, Western strategists dedicated a significant part of their engagement to stifling alternative sources of information. This included even their physical destruction, which was realized for the first time in world practice with the NATO bombing of the building of the Serbian Radio and Television and over 300 relays and repeaters. Yugoslavia was gradually torn apart, in line with the interests of the new geopolitical environment, while the Serbs did not quickly understand the process in which, instead of the truth, manipulative notions of “new reality” spread through the global media.

Keywords: media, propaganda, hybrid warfare, NATO aggression, new reality, Yugoslavia, Serbia